

Politická vůle jako základní předpoklad pro zmírnění světové chudoby

František Emmert

Na počátku 21.století, ve věku prudkého rozmachu moderních informačních technologií a fascinujících objevů v genetice, zůstává jedním z nejvážnějších světových problémů materiální chudoba velké části lidstva. Alespoň tak vidí svět na počátku nového milénia světová organizace. Pojmenování problémů spojených se všeobecnou chudobou v rozvojových zemích (RZ) a hledání řešení pro její zmírnění se v posledních letech věnovaly dva summity organizované OSN. Byly jimi červnový sociální summit v Ženevě a zářijový miléniový summit v New Yorku.

Sociální summit v Ženevě nesplnil očekávání do něj vkládaná¹. Jeho účastníkům se totiž nepodařilo navázat na sociální summit v Kodani z roku 1995. Zatímco kodaňský summit se těšil mimořádné pozornosti státníků a přijal řadu závazných usnesení k řešení otázek spojených s chudobou, ze Ženevy nevzešel ani návrh na uspořádání třetího sociálního summitu. Kodaňská iniciativa, - v roce 1995 velmi vítaná jako pokrok v hledání nových priorit pro činnost světové organizace, jako by se ženevským summitem ztratila na aktuálnosti. Summit skončil bez výsledku především pro malou účast. Příčinou nezájmu byla pravděpodobně skutečnost, že se ženevská schůzka konala ve stínu nadcházejícího zářijového miléniového summitu OSN v New Yorku, na který se chystal přijet rekordní počet státníků. Také zde měl problém světové chudoby představovat jedno z hlavních témat a pozornost politiků se v době konání sociálního summitu v Ženevě zřejmě již soustředila na přípravu newyorského setkání.

Miléniový summit získal publicitu ve světových médiích a zapsal se do dějin jako nejmasovější setkání hlav států. Účastnilo se jej 141 prezidentů, šéfů vlád, monarchů i diktátorů. Bohužel, ani zde významná účast příliš nekorespondovala se závěry. Největší setkání „všech dob“ skončilo pouze deklarací k hlavnímu tématu: k chudobě ve světě. Jak ale zdůraznil ve své závěrečné řeči Generální tajemník OSN Kofi Annan, deklarace by se měla stát závazným dokumentem, protože jmenuje hlavní problémy a úkoly a předkládá časový

¹ Sociálního summitu v Ženevě se v červnu 2000 účastnilo pouze 19 šéfů států a vlád. Předcházejícího sociálního summitu v Kodani v roce 1995 se účastnilo 117 nejvyšších státních představitelů.

harmonogram, podle kterého by se nejpálčivější otázky spojené s chudobou v RZ měly na půdě OSN řešit. Méně konkrétní je deklarace v navrhovaných opatřeních a v závazcích jednotlivých zemí.

Sociální summity v Kodani a Ženevě a miléniový summit v New Yorku spíše jen zmapovaly problém chudoby ve světě. Ke konkrétním opatřením nezavazují, pouze vyzývají k naléhavému hledání odpovědi na nastíněné otázky. Přesto je mimořádně pozitivní alespoň skutečnost, že problém chudoby zůstal jedním z předních témat světové organizace a tím světové politiky vůbec. Dnes, - po skončení studené války, by měl podle mého názoru problém chudoby poutat hlavní pozornost státníků na světových setkáních a měl by se stát aktuální otázkou při modelování vztahů ve světové ekonomice i politice². Problém chudoby má totiž také svůj politický rozměr, který se promítá do vztahů mezi státy bohatého Severu a chudého Jihu.

Vědecké objevy v 19. a ve 20.století ulehčily život lidí v některých částech světa a vzdálily je tak od ostatních. Rozdíl mezi regiony i celými kontinenty se v důsledku technického pokroku prohloubily a nůžky materiální rozdílů ve světě se stále rozevírají. Rozmach civilizace přesto zasáhl celý svět. Důsledky průmyslové revoluce, v pozitivním i negativním slova smyslu, pocítily všechny země světa, - ty, které z jejího rozvoje nejvíce profitují, i ty, které vědecko-technický pokrok a prudký rozvoj světového obchodu a mezinárodní dělby práce zastihl téměř nepřipravené.

Směr vývoje určují především země příslušející k evropské civilizaci, vycházející z její křesťanské tradice. Zbytek světa se přizpůsobuje. Nerovnoměrný civilizační a technický pokrok ve světě je a pravděpodobně i zůstane zdrojem řady sociálních a politických konfliktů, - těch, které už propukly, i těch, před kterými svět teprve stojí.

Od dob budování koloniálních systémů v 18. a 19.století se mezi světadíly zakonzervovaly nerovné ekonomické vazby, dříve založené na velmocenském tlaku technicky vyspělých kolonizujících zemí přicházejících s novými ekonomickými pravidly, nyní tyto nerovné vztahy přežívají dál v důsledku technické zaostalosti dříve kolonizovaných států. Právě tato část světa, - bývalé kolonie, dnes představuje tak zvaný rozvojový svět nejvíce postižený chudobou. Chudoba značné části obyvatel RZ je totiž odvozena od skromných ekonomických možností těchto států.

² Problematika reformy OSN a přípravy na miléniový summit byly důkladně zhodnoceny v časopise Mezinárodní politika 1999, č.9.

Chudoba však v posledním desetiletí po pádu socialistických režimů postihla také východní Evropu a světové organizaci tak přibyly další problémy spojené s tímto fenoménem. Chudoba vychází v obou případech především z nerovnoměrného technického pokroku. Ekonomické vztahy mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi nejsou postaveny na solidaritě ani na rovných příležitostech, ale na přetrvávající ekonomické a politické dominanci těch vyspělejších.

Chudoba v RZ je přitom značně široký pojem. Počet obyvatel planety žijících v absolutní chudobě, tedy méně než s jedním dolarem na den, se v posledních pěti letech zvýšil z jedné miliardy na jednu miliardu dvě stě milionů, což vzhledem k přibývajícimu počtu obyvatel představuje stále pětinu lidstva. Další dvě miliardy lidí musejí vystačit se dvěma dolary na den. Chudoba se ale neměří pouze příjmem. Mezi rozhodující ukazatele patří také střední délka života, dětská úmrtnost, dostupnost zdravotní péče, gramotnost, přístup k informačním technologiím, ekologické prostředí, vymahatelnost práva, přístup k vodě a další faktory, které lze jen obtížně vyjádřit v peněžní hodnotě.

Dluh RZ v jejich zaostávání za vyspělým světem neustále roste. Zatímco ve vyspělém světě jde technický a ekonomický vývoj rychle dopředu, v mnoha RZ je pokrok jen sotva znatelný a zasahuje pouze malé procento obyvatel³.

Z výstupů z výše jmenovaných summitů jednoznačně vyplynulo, že otázka světové chudoby je vedle ekonomických ukazatelů spojena také s problémem nemoci AIDS, se špatnou ochranou životního prostředí v RZ a s otázkou prosazování lidských práv, protože chudé země bývají v řadě případů diktaturami a často zeměmi, ve kterých jsou pošlapávána sociální práva jejich občanů. RZ jsou také náchylné ke korupci, což jejich nerovné postavení ve světové ekonomice také jen dále upevňuje. Vážným problémem je rovněž jejich politická nestabilita a účast ve vyčerpávajících válečných konfliktech. Některé RZ, jako například západoafrická Sierra Leone, se nacházejí ve stavu totálního rozpadu státní moci a jejich území se v podstatě stalo divokým působištěm různých gangů bez jakýchkoliv zákonů.

Rok 2001 vyhlásilo Valné shromáždění OSN Mezinárodním rokem dobrovolníků, Mezinárodním rokem dialogu mezi civilizacemi a Mezinárodním rokem mobilizace proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a podobné intoleranci. Název iniciativy vystihuje záměr, že světová organizace chce s problémem světové chudoby skutečně bojovat. V deklaraci z miléniového summitu si dokonce vytkla několik hlavních cílů, mezi které patří: snížit do roku 2015 o polovinu počet lidí žijících v absolutní chudobě, zajistit do stejného

³ Viz World Economic and Social Survey, ECOSOC, London 1998-99.

roku základní vzdělání všem dětem a snížit v příštích deseti letech počet nakažených virem HIV u lidí ve věku od 15 do 24 let o 25 %. To jsou smělé cíle, jejichž vytyčení odpovídá současným možnostem vlád příslušných zemí. OSN je připravena vládám v jejich úsilí pomoci. Hlavním prostředkem v rukou OSN jsou především programy rozvojové pomoci a přímá materiální, finanční i odborná podpora chudším zemím, která je financována z příspěvků na světovou organizaci.

Nicméně zůstává skutečností, že tato přímá pomoc může světovou chudobu v nejlepším případě pouze zmírnit. Skutečné zlepšení sociální a ekonomické situace v RZ je totiž spojeno především s překonáním dosavadního modelu vztahů mezi vyspělým a rozvojovým světem. Tato otázka pochopitelně není zdaleka tak jednoduchá, jak vyznívá v předcházející větě, a nesouvisí pouze se změnou přístupu vyspělejších zemí. Je spojena také s nutností změny nezdravého politického a společenského klimatu v RZ.

Velkou výzvou je v současné době postupující ekonomická globalizace, která na přelomu století zásadně mění vztahy mezi státy a zavádí nová pravidla ve světové ekonomice⁴. Vnáší nové ekonomické vztahy také mezi vyspělý Sever a chudý Jih. Systém světového hospodářství a obchodní výměny se transformuje a OSN může při procesu jeho přeměny sehrát důležitou roli. Záleží na tom, jak silný mandát k tomu dostane od vlád členských zemí. Ekonomická globalizace totiž překračuje geografické hranice států a nese sebou nové trendy, které mohou v jednotlivých lokalitách působit různě. Jednotlivé vlády přitom proti jejím případným negativním dopadům samy jen těžko něco zmohou. Posloužit dobré věci ale mohou globální dohody závazné pro všechny členské země přijaté na půdě OSN, které proces globalizace usměrní a dostanou pod mezinárodní kontrolu.

Instituce podléhající působnosti OSN, které budou schopny vývoj ekonomické globalizace alespoň z části ovlivnit, by měly sledovat jako jeden ze svých hlavních cílů právě snahu o snížení světové chudoby, která ve věku pokročilých vědeckých úspěchů působí jako paradox.

Nerovné postavení ekonomik

Požadavek na zrovnoprávnění ekonomických vztahů mezi bohatými a chudými státy je jedním z hlavních bodů v osmistránkové deklaraci, přijaté na závěr miléniového summitu. Obzvláště naléhavě pociťují potřebu zrovnoprávnění vztahů subsaharské africké země, které

ve srovnání s latinskoamerickými zeměmi opustily koloniální systém teprve nedávno, a u kterých se ve srovnání s asijskými zeměmi jejich závislost na evropských mocnostech ukázala jako mnohem hlubší. Africké země totiž představovaly v 19.století pro evropské mocnosti skutečně panenskou půdu bez místní politické a obchodnické společenské vrstvy, pro kterou by evropští kolonizátoři mohli být partnerem. Koloniální systém v Africe proto měl na následující postkoloniální poměry silnější dopad než v Indii, na Blízkém Východě, v severní Africe nebo v jižní Asii.

Právě africké země vystoupily na miléniovém summitu s požadavkem na zrovnoprávnění ekonomických vztahů. Toto zrovnoprávnění spočívá především v odpuštění astronomicky vysokých zahraničních dluhů rozvojových zemí a v zajištění rovnoprávného přístupu ke světovým trhům pro všechny země.

V praxi vypadají ekonomické vztahy mezi Severem a Jihem tak, že RZ hrají roli pouze levných dodavatelů paliv, strategických surovin a jsou poskytovateli levné a nechráněné pracovní síly. Vyspělé země na jejich území vystupují v roli zahraničních investorů a dovozců a samy určují ceny. Úřednické aparáty v RZ jsou náchylné ke korupci a tak uzavírají často nevýhodné obchody a smlouvy, které ekonomickou propast mezi vyspělým a rozvojovým světem jen dále prohlubují. Na miléniovém summitu na tuto skutečnost upozornil prezident Ghany Jerry Rawlings, když ve svém vystoupení prohlásil, že africké země trpí korupcí zanášenou na kontinent vedle místních subjektů také západními společnostmi, které zde podnikají a bohatnou společně s vrstvou zkorumpovaných úředníků, zatímco postavení obyvatelstva se s přílivem investic nijak nelepší.

Zvláštní kapitolou je politika Mezinárodního měnového fondu (MMF) a Světové banky (SB), která zvýšila zadlužení RZ v posledních desetiletích a měnovým krizím v některých z těchto států. Odpovědnost za tento stav přiznali i účastníci výročního zasedání obou institucí koncem září v Praze.

RZ pochopitelně nemají, a od soukromých společností ani nemohou očekávat, úlevy při nákupu strategických paliv a surovin. Navzdory svým často malým ziskům z exportů musejí vlády těchto států nakupovat paliva a suroviny za světové ceny. Generální tajemník OSN Kofi Annan na miléniovém summitu vyzval producenty ropy, aby braly ohledy na potřeby nejchudších zemí a snížily ceny. Americký prezident Bill Clinton se k výzvě Kofi Annana připojil a předložil zemím, které ropu vyvážejí, návrh, aby na místo zvyšování cen zvýšily těžbu. Získali by tím všichni: ropa by byla dostupnější a prodej i obrát z jejího prodeje by se zvýšily.

⁴ Viz *Globalization: Theory and Practice*, E.Kofman, G.Youngs, London 1996.

Mezi konkrétní požadavky RZ obsažené v miléniové deklaraci patří odejmutí největšího břemene, které je zatěžuje a udržuje na spodní hranici rozvoje. Tím je jejich nahromaděný zahraniční dluh, mnohdy natolik vysoký, že zadlužené státy často nejsou schopny splácet ani pouhý úrok z něj⁵. Splácení vysokých dluhů je jednou z největších brzd pro případné investice, které by mohly ze skromných státních rozpočtů směřovat do vzdělávacích systémů, zdravotnictví a do rozvoje infrastruktury v těchto zemích a vylepšit tak jejich ekonomickou pozici. Prezident Zambie Frederick Chiluba na newyorském summitu označil existující plány na odpuštění alespoň části dluhů nejchudším zemím za nedostatečné, protože i splácení ostatních dluhů odsuzuje stamiliony lidí k životu v absolutní chudobě na desítky let dopředu⁶.

Bohaté státy a mezinárodní finanční instituce by měly zvážit, jaký přínos pro ně představuje splácení těchto dluhů a jaký přínos by jejich případné odpuštění naopak představovalo pro RZ a později i pro věřitele. Je zřejmé, že jednoduše strukturované ekonomiky mnohých RZ, které jsou lehce zranitelné při jakýchkoliv změnách ve světovém obchodě, se jen těžko mohou transformovat a zajistit si podmínky pro větší rozvoj, když i ty nejskromnější zisky do státních rozpočtů směřují na splácení ekonomických přehmatů, ke kterým došlo v minulých desetiletích. Mezinárodní společenství by si snad mohlo dovolit trochu větší míru solidarity, zvláště když i samy MMF a SB přiznaly spoluodpovědnost za zvětšení objemů těchto dluhů.

Stejně naléhavě vyznívá požadavek, aby bohaté země prostřednictvím iniciativ OSN přistoupily na systém kvót bezcelních dovozů z RZ. Pochopitelně, že takové opatření by neodpovídalo duchu svobodné ekonomiky a výběr exportérů, komodit i trhů by se řídil především zájmem pomoci RZ nastartovat jejich hospodářský růst⁷. Jsou však vyspělé země skutečně připraveny na tento požadavek přistoupit a do jaké míry?

Ekonomická globalizace

Postupující ekonomická globalizace je nezastavitelná, podobně jako technický pokrok samotný. Její vznik úzce souvisí s rozvojem informačních a komunikačních technologií od počátku 70.let a s pádem komunistického systému ve východní Evropě na přelomu 80. a 90.let, který konečně otevřel dveře pro budování nových vztahů mezi státy. Ekonomická

⁵ Viz *World Economic Outlook*, IMF, 2000.

⁶ Viz *The Secretary Generals Report on Afrika*, UN Chronicle 1999.

⁷ Viz *Trade and Development Report*, New York 1999.

globalizace v zásadě mění ekonomické vztahy mezi státy, oslabuje jejich tradiční roli garanta a jejich schopnost regulovat vnitřní trh.

Zvláště výrazně globalizace zasahuje finanční trhy, kde současný systém obchodování představuje určité riziko pro vznik měnových krizí v různých částech světa. Silné podnikatelské subjekty, zejména fondy, ovládly díky novým prostředkům komunikace světové finanční trhy rychleji, než jim stihly vlády jednotlivých zemí nastavit přijatelné mantinely.

Pokud opomeneme riziko vypuknutí měnových krizí kdekoliv na světě, ekonomická globalizace představuje nebezpečí spíše pro sociální smír ve vyspělých zemích než pro nárůst chudoby v rozvojovém světě. Neotevívá zatím ale cestu ani ke zmírnění chudoby v RZ. Kapitál se posledních dvou desetiletích přelil ze státních rozpočtů bohatých zemí na účty nadnárodních společností a stal se mezinárodním kapitálem. Vlády jednotlivých zemí jej stále potřebují. Musejí proto vytvářet co nejlepší podmínky pro jeho udržení. Snaha o udržení mezinárodního kapitálu na vlastním území se pak odráží ve snižování daní, nepřiměřených investičních pobídkách a v samotném důsledku také v rozpočtových škrtech⁸. Ve vyspělých státech globalizace nutí vlády k redukování sociálních systémů, v RZ znesnadňuje jejich případné vybudování.

Podnikatelské subjekty stojí v globalizovaném světě před lákavou možností využívat levnou a nechráněnou pracovní sílu právě v RZ a zanášejí tak sociální neklid do vyspělých zemí, odkud odsávají nejen část kapitálu, ale také pracovní příležitosti. Sociální situaci v rozvojovém světě však vzhledem k minimální mzdovým nákladům mohou tyto subjekty jen sotva ovlivnit směrem k lepšímu. To konec konců vůbec není jejich záměrem. Přesunutím svých ekonomických aktivit do rozvojových zemí nesledují tento cíl.

Ekonomická globalizace zatím postupuje tak, že vyspělé země pociťují v jejím důsledku oslabení role vlastního státu a měny. Globalizace staví západní vlády před nutnost reformy penzijního a sociálního systému, zatímco RZ nepociťují v důsledku globalizace příliš výrazné ekonomické a sociální zlepšení.

Generální tajemník OSN Kofi Annan nastínil možnost řešení tohoto problému už v Akčním programu pro 21.století, který zveřejnil na začátku dubna pod názvem „My, lid Spojených národů: OSN v 21.století“. Vedle rovných ekonomických vztahů mezi vyspělými a chudými státy generální tajemník požaduje také zlepšení pracovních standardů v RZ. Prostor pro spekulace mezinárodních společností, kam umístit výrobu kvůli minimálním nákladům,

⁸ Viz *Globalization and the Welfare State*, G.Garrett, Pavia 1995.

by se přijetím a dodržováním globálních dohod o pracovních standardech významně snížil. Internacionalizaci otázky práv zaměstnanců se však nejvíce brání právě nejchudší země, které se obávají odlivu zahraničního kapitálu i pracovních příležitostí z jejich území v případě přijetí takovýchto globálních dohod.

Mezinárodní organizace práce, působící při OSN, i generální tajemník již třetí rok usilují o prosazení alespoň tří podmínek na globální úrovni v otázce pracovních standardů: zákaz dětské a nucené práce, zákaz diskriminace v zaměstnání a poskytnutí podmínek pro svobodné působení odborů. Dětská a nucená práce již byla konvencí přijatou na půdě OSN zakázána, problémem zůstává kontrola jejího dodržování. Kladení vyšších požadavků, například na „světovou minimální mzdu“, jejíž závazné stanovení by znemožnilo nadnárodním společnostem neomezené využívání levné pracovní síly v RZ, je pochopitelně příliš předčasné.

Stanovení „světové minimální mzdy“ by vedlo ke krachu mnoha domácích zaměstnavatelů v RZ a pravděpodobně i ke světové finanční krizi. Reálněji působí návrhy na přijetí mezinárodních dohod o závazných pravidlech při odměňování zaměstnanců u nadnárodních společností ať působí kdekoliv a u zahraničních investorů. Stejně tak dozrává čas na globální kodifikování vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli v těchto společnostech, zejména v otázkách pracovní doby, pojištění a pracovního prostředí.

Jak již bylo zmíněno výše, výrazným rysem ekonomické globalizace je zatím neomezené obchodování na finančních trzích. Zvláště spekulativní obchody s měnou výrazně nabývají na objemu. Přesuny měn, prodeje akcií, podílů a vlastnických práv v mezinárodním měřítku představují už dnes mnohonásobek ve srovnání s hodnotou obchodní výměny reálného hmotného zboží mezi státy. Existují návrhy na zdanění mezinárodního kapitálu při jeho transakcích mezi státy. Aby se pohyb kapitálu nezpomalil, autoři těchto návrhů předpokládají daň řádově v desetínách a setinách procenta. S jakým rozpočtem pro financování rozvojových programů by asi hospodařila světová organizace, kdyby se mezinárodní finanční transakce zdaňovaly ve prospěch fondů OSN?

Informační globalizace

Zkušenosti z některých dříve rozvojových nebo méně vyspělých zemí, které v poslední době zažívají nebývalý hospodářský vzestup, potvrzují, že investicí, která se nejvíce vyplácí, je investice do vzdělání. Státy, které věnovaly nemalé částky do školství na všech jeho úrovních, se dočkaly předpokládaného výsledku. Bohužel, naprostá většina RZ nyní na

školství, i kdyby si ho vytkla jako nejzákladnější prioritu, nemá dostatek volných finančních prostředků. Zůstávají tedy zčásti odkázány na mezinárodní pomoc⁹.

Generální tajemník na newyorském summitu oznámil úmysl, že OSN chce přispět k tomu, aby se do roku 2015 dosáhlo gramotnosti u celé nastupující generace v celosvětovém měřítku bez výjimky. Samozřejmě, pro technický a hospodářský rozvoj je důležité, aby se zvyšovalo nejen procento gramotných, nebo aby se negramotnost odstranila úplně, ale aby vzdělání bylo také na dostatečně kvalitní úrovni a nastupující generace byla seznámena s nejmodernějšími výsledky vědeckého poznání a osvojila si nejnovější pracovní postupy.

Ekonomická globalizace úzce souvisí s rozvojem prostředků masové komunikace. Po éře telefonů a televize nyní ovládá svět nový komunikační fenomén: Internet. Je to ale v podstatě prostředek masové komunikace využívající stávající telefonní kabelové i bezdrátové spojení k přenosu multimediálních dat. Není proto tak revoluční, jak s oblibou tvrdí jeho protagonisté. V každém případě však usnadňuje komunikaci a umožňuje uzavírání reálných obchodů, zejména finančních transakcí, na velké geografické vzdálenosti.

Věk digitálního přenosu dat v nejrůznějších formách zasáhl vyspělé země, ale RZ jakoby se vyhýbal. OSN si na miléniovém summitu vytkla jako další cíl zlepšit také informační gramotnost alespoň části obyvatel v chudých státech a to prostřednictvím rozvojových programů, které budou financovány světovou organizací.

Jak uvádí zpráva Hospodářské a sociální rady OSN (ECOSOC), téměř 90 % uživatelů Internetu žije v průmyslově vyspělých státech, zatímco na chudé země nepřipadá ani půl procenta uživatelů. Převážná většina obyvatel planety nemá přístup k Internetu, nevlastní mobilní telefon, necestuje a více než polovina obyvatel planety žije v chudobě, kdy musí vystačit s méně než se dvěma dolary na den. Počet uživatelů Internetu ve vyspělém světě se přitom v posledních čtyřech letech zvýšil z 50 na 700 milionů. Žijeme tedy ve světě moderních informačních technologií?

Světová organizace letos založila za účelem pomoci chudým zemím v překonání „digitální bariéry“ neziskovou vzdělávací instituci UN Information Technology Service. Tým dobrovolníků této organizace bude v RZ zaškolovat obyvatele v práci s Internetem a vysvětlovat jim využití informačních technologií. Ve výborech OSN je také projednáván návrh na zřizování UN-Internetových kaváren v rozvojových zemích.

⁹ Rozvojová pomoc směřovaná do školství a zdravotnictví nejchudších zemí pro některé z nich představuje podíl ve výši i několika desítek procent z celkových výdajů na tyto resorty.

Generální tajemník navrhl iniciativu Health InterNetwork, jejímž prostřednictvím získá přes 10.000 nemocnic a zdravotnických zařízení v chudých státech přístup k odborným informacím na Internetu a bude je moci využívat. Projekt bude financovat OSN.

Světová organizace rovněž připravuje vytvoření celosvětové komunikační sítě, jejímž prostřednictvím bude rychleji organizována pomoc oblastem postiženým živelnými pohromami. Projekt nese název First on the Ground.

Ochrana životního prostředí a zdraví obyvatel

Účastníci newyorského summitu se v přijaté deklaraci shodli v názoru, že naléhavá otázka světové chudoby úzce souvisí také s potřebou ochrany životního prostředí a zdraví obyvatel. Jako nejvážnější problém v oblasti zdravotnictví je v deklaraci jmenován virus HIV, který způsobuje onemocnění AIDS. Některé africké země se těžce vyrovnávají s epidemií toho viru a počet nakažených leckde překročil 25 % populace starší patnácti let. AIDS se pro rozsáhlé oblasti jižní a střední Afriky stává skutečnou hrozbou, která prudce snižuje střední délku života. Prevence proti této chorobě není v nejchudších státech účinná. Její špatné prosazování souvisí s celkově nízkým stavem vzdělanosti. Problematiku AIDS do deklarace prosadil prezident Botswany Festus Mogae. Jeho země patří mezi nejpostiženější¹⁰.

Stejně jako AIDS decimují populaci v RZ přetrvávající nemoci, které byly jinde vymýceny. Jejich šíření usnadňují špatné hygienické podmínky v přelidněných předměstích velkých měst, nedostatek kvalitní lékařské péče a omezený přístup k vodě.

Světová zdravotnická organizace (WHO) a organizace podřízené OSN nebo s ní úzce spolupracující poskytují humanitární zdravotnickou pomoc RZ už od 40.let. Zvláště v období zániku koloniálního systému v subsaharské Africe v první polovině 60.let se ve vyspělém světě zvedla vlna zájmu o zdravotní stav tamních obyvatel a africké země tehdy dostaly rozsáhlou pomoc spočívající především v očkování obyvatel. Důsledkem zkvalitnění lékařské péče se v afrických zemích výrazně snížila dětská úmrtnost a tak nastala populační exploze. Předpokládá se, že černý kontinent by se do konce 21.století mohl stát nejlidnatějším světadílem. Tento předpoklad však nebere v úvahu nyní již velmi citelné dopady epidemie HIV, která další osud subsaharské populace vážně ohrožuje.

¹⁰ Dalšími nejpostiženějšími státy jsou také Zair, Zambie, Zimbabwe, Kongo a domorodé oblasti v Jihoafrické republice (zejména na severu země).

Miléniová deklarace slibuje do roku 2020 zlepšit životní podmínky pro více než 100 milionů lidí, kteří žijí v nedůstojných podmínkách na předměstích velkých měst. Tito obyvatelé se původně přistěhovali z venkova za vidinou lepšího života nebo v důsledku úpadku zemědělství a pastevectví. Chudinská předměstí jsou problémem všech RZ, od Latinské Ameriky, přes subsaharskou Afriku, Indii až po jižní a východní Asii. Také v tomto případě bude muset OSN rozšířit projekty přímé pomoci, které zlepší životní podmínky obyvatel v těchto chudinských čtvrtích, protože jiná efektivní řešení nejsou v možnostech dotčených zemí.

Zpráva WHO z listopadu tohoto roku, kterou vypracovaly tři na sobě nezávislé expertní týmy, uvádí, že hlavním problémem chudinských předměstí je přístup k vodě a sanitárnímu systému. Nedostatek pitné i užitkové vody vede ke špatným hygienickým podmínkám a k šíření nakažlivých chorob, kterým ročně podléhají dva milióny lidí. Podle zmíněné zprávy nemají přijatelné podmínky pro osobní hygienu téměř dvě a půl miliardy lidí, což je skoro polovina lidstva. Znamená to, že problém přístupu k vodě se netýká pouze obyvatel chudinských předměstí. Více než miliarda obyvatel planety není vůbec napojena na systém zásobování vodou a získávání vody pro ni představuje velký problém.

V rozvojovém světě panují obrovské rozdíly mezi částkami vydávanými na zlepšení služeb v rozvodu vody poskytovaných majetným městským vrstvám a mezi investicemi pro zajištění základních služeb pro chudé. Velká města v Latinské Americe a subsaharské Africe jsou nepravidelně zásobována vodou z jedné třetiny, v chudých státech v Asii dokonce z celé jedné poloviny. Zajištění přístupu k vodě a dobudování sanitárního systému pro všechny obyvatele planety by si přitom vyžádalo ročně finanční náklady ve výši deseti miliard dolarů¹¹.

Míra solidarity a ochota bohatých vrstev v rozvojových zemích řešit problémy místních chudých, kteří tvoří naprostou většinu populace, je bohužel mnohem menší než solidarita mezinárodní, adresovaná prostřednictvím rozvojových programů OSN a dalších iniciativ z bohatých zemí do chudých. Proto zůstává otázka zlepšení životních podmínek v chudinských předměstích náplní programů OSN¹².

Zvláštní kapitolou je přístup k pitné vodě, která představuje jedno až pět procent průměrné spotřeby vody v jednotlivých státech světa. Deklarace přijatá na miléniovém

¹¹ Některé z programů OSN v této oblasti již skončily úspěšně. Problém se zásobováním vody a dobudováním sanitárního systému se podařilo s pomocí OSN vyřešit v Bangladéši, která patří mezi nejchudší země světa. V roce 2000 mělo v této zemi zajištěný přístup k vodě více než 90 procent obyvatel.

summitu zavazuje členské země, aby se zasadily o snížení počtu lidí, kteří zatím nemají přístup k pitné vodě, do roku 2025 o polovinu.

Problém přístupu k vodě úzce souvisí také s otázkou ochrany životního prostředí. RZ jsou ohroženy znečištěním ovzduší ve městech i vodních zdrojů ve zdaleka větší míře než vyspělé země. Vlády neposkytují na ekologické projekty peníze, a také jejich zákony jsou v otázkách znečištění velmi benevolentní a zavádějí normy s hodnotami hluboko pod prahovou hranicí standardů obvyklých ve vyspělém světě¹³. Toho pochopitelně využívají mezinárodní společnosti a situováním svých výrobních podniků do RZ opět šetří náklady, protože výroba, která se nemusí ohlížet na ekologická a zdravotní hlediska, je levnější.

Je známým a již mnohokrát publikovaným faktem, že kdyby průmyslová spotřeba obyvatel v RZ dosáhla úrovně vyspělých zemí, způsobilo by to ekologickou katastrofu, která by zahubila lidstvo. Obyvatelé vyspělých zemí představují přibližně jednu sedminu až osminu lidstva. Přesto spotřebují 80 až 90 % energií a surovin světa. Těžko lze po vlně prudkého rozmachu v posledních dvou staletích očekávat ochotu uskromnit se. Řešení spočívá spíše v energeticky a ekologicky šetrném provozu a výrobě ve vyspělých zemích. Generální tajemník OSN Kofi Annan proto navrhuje, aby se součástí hospodářského plánování staly také ekologické náklady a zisky. Na zářijovém summitu nazval tuto politiku „zeleným účetnictvím“.

Zvláštní význam má prosazování globálních dohod o ochraně životního prostředí na půdě OSN, kterému se však brání jak mnohé RZ, tak ale například i Spojené státy. Ochrana životního prostředí se však musí stát prioritou a její prosazování musí být globální.

Závěr

Řešení problému světové chudoby je spojeno především s otázkou politické vůle. Zajištění důstojnějšího života občanům nejchudších RZ a nejnižších společenských vrstev v ostatních méně rozvinutých státech je už v dohledné budoucnosti možné. Ekonomické zdroje, které má lidstvo jako celek k dispozici, se dají finančně vyjádřit sumou 30 trilionů dolarů. Jejich využívání je ale značně nerovnoměrné, jak mezi jednotlivými geografickými oblastmi, tak i mezi různými společenskými vrstvami. Politická vůle je přitom základním předpokladem ke zmírnění těchto nerovností.

¹² Částka 10 miliard dolarů je nižší, než kolik obyvatelé západní Evropy ročně vydají za zmrzlinu nebo američtí chovatelé domácích zvířat na jejich potravu.

¹³ Viz J.Stehlík, *Několik ekologických zamyšlení*, Mezinárodní politika 1998, č.9, str.35-37.

Politickou vůli a odhodlání řešit problémy spojené s chudobou v RZ deklarovali mnozí světoví státníci na několika posledních summitech OSN. Současně však za závěry summitů sklidili velkou kritiku. Jedni jim vytýkají malou odvahu pouštět se do velkých, zásadních témat, jiní zase malou konkrétnost a závaznost předkládaných návrhů. Role světové organizace jako prostředku, který bude nerovnosti zmírňovat přímou pomocí, ale zřejmě v budoucích letech vzroste (nebo by alespoň měl vzrůst).

Určitou část nerovností odstraní pravděpodobně také sama ekonomická a komunikační globalizace, která rozprostírá ekonomickou aktivitu nadnárodních společností do stále více zemí světa a oslabuje roli státních hranic při podnikatelských aktivitách. Část populace v některých RZ se díky globalizaci dostane k novým pracovním příležitostem a nejnovějším výsledkům vědecko-technického pokroku.

Část ekonomů a politiků (zejména těch levicových) stále hledá nové možnosti, jak usměrnit negativní trendy provázející ekonomickou globalizaci, zejména jak předejít měnové nestabilitě, kterou globalizace může sebou nést. Postoupení části ekonomických pravomocí národních vlád mezinárodním institucím se rýsuje jako jedno z možných účinných řešení. Zatímco vlády jednotlivých zemí jsou vůči pohybům mezinárodního kapitálu lehce zranitelné, a to i v případě ekonomicky silných zemí, mezinárodní finanční instituce vybavené od národních vlád dostatečnými pravomocemi by v budoucnu mohly světový kapitálový trh nejen účinně regulovat, ale případně také zdaňovat a získávat tak prostředky pro realizaci rozvojových a ekologických projektů v rozvojovém světě, který na podobné projekty nemá vlastní zdroje.

Vážnou překážku na cestě ke zmírnění chudoby ale představují také politické a ekonomické elity zemí, kterých se tento problém týká. Ekonomicky slabé země bývají většinou černobílým světem přepychu pro elity a všeobecné chudoby pro ostatní, často se potýkají také s korupcí, diktaturami a snadno se nechávají vlákat do pastí válečných konfliktů, které chudobu většiny obyvatel dále prohlubují.

Světová organizace deklarovala ochotu řešit i politické otázky v chudých RZ. Součástí miléniové deklarace je výzva ke globálnímu dodržování a prosazování lidských práv.

Jestliže vyspělé státy západního světa jsou ochotny přispívat ze svých rozpočtů na odstraňování chudoby v RZ prostřednictvím programů OSN a zvažují odpuštění alespoň části dluhů a zpřístupnění trhů pro nejchudší země, mají pochopitelně stejné právo žádat také změnu politických poměrů v těchto zemích. Bez odstranění korupce a prosazení zásadních politických reforem by se většina rozvojové pomoci totiž ve zpětném pohledu ukázala jako nepřilíživě účinným, ale zato drahým gestem, jako už několikrát v minulosti.

Použitá literatura

Fakta a čísla OSN, IC OSN, Praha 1999

Globalization and the Welfare State, G.Garrett, Pavia 1995

Globalization: Theory and Practice, E.Kofman, G.Youngs, London 1996

Křížovatky budoucnosti, P.Nováček, Praha 1999

Mezinárodní politika, č.9/99, Praha 1999

Partnership for Global Community, K.Annan, New York 1998

Politics and Social Solidarity, P.Baldwin, Cambridge 1990

Preventing War and Disaster, K.Annan, New York 1999

Quasi-Markets and Social Policy, J.Le Grand, W.Bartlett, London 1993

Social Change, Social Welfare, P.Taylor-Gooby, New York 1991

Sociální politika, M.Potůček, Praha 1995

The World in 1999, The Economist Publications, London 1999

Trade and Development Report, New York 1999 and 2000

UN Bulletin č. 1-12/98-00, Wien 1998-00

World Economic and Social Survey, ECOSOC, London 1996-1999